

Oikeusministeriö@om.fi

Hallituksen esitys eduskunnalle sakon muuntorangaistusta koskevien säännösten muuttamiseksi

Lausuntonaan Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) esittää seuraavaa:

Lakiesityksessä ehdotetaan sakon muuntorangaistusta koskevien säännösten muuttamista siten, että sakko voitaisiin muuntaa vankeudeksi, jos henkilölle on annettu neljäs tai useampi sakko vuoden kuluessa. Samalla monilta osin lievennettäisiin nykyistä muuntamiskäytäntöä. Ehdotukset kokonaisuutena kuitenkin lisäisivät vankilukua ja siten Rikosseuraamuslaitokselle tulevia kustannuksia, joihin tarvittaisiin lisärahoitusta tiukassa taloustilanteessa ja tilanteessa, jossa jo vankilassa olevillekaan ei pystytä järjestämään riittävää kuntoutusta.

Lakiesityksen esitöissä todetaan nykytilanteesta, että suurin osa sakoista saadaan perittyä eikä lainsäädännön muutoksilla ole ollut mainittavaa vaikutusta sakkorikollisuuteen. Muuntorangaistus kohdistuu kaikkein huono-osaisimpaan väestönosaan, jolla on erittäin paljon asunnottomuutta, työttömyyttä, terveys- ja päihdeongelmia ja jotka siksi eivät pysty maksamaan sakkojaan. Tämän vuoksi muuntorangaistus ei toimi myöskään pelotteena.

Tarve muuntorangaistusten osittaiselle palauttamiselle perustuu siis enemmän esimerkiksi päivittäistavarakaupan vaatimuksiin kuin muuntorangaistuksen käytännön vaikutuksiin. Näpistyksestä annettavia sakkoja on ohjautunut viime aikoina aiempaa enemmän tuomioistuinkäsittelyyn eli käytännössä sakkorangaistuksia muunnetaan tarkoitettua laajemmin.

Ehdoton vankeusrangaistus on erittäin ankara rangaistus maksamattomista sakoista, eikä sen suorittaminen paranna sakotettavia eikä vähennä uusintarikollisuutta. Onko siis todella tarpeen jälleen aloittaa aiemmin pois rajattujen sakkojen muuntaminen?

Muuntorangaistusmenettely selkiytyy

Lakiesityksessä on monta yleisesti sakon muuntorangaistusmenettelyä selkeyttävää ja parantavaa kohtaa. Krits näkee erittäin hyvänä, että esityksessä on laajennettu ja selkeytetty mahdollisuuksia luopua muuntorangaistuksen määräämisestä tai jättää sakko tai sen osa muuntamatta sakotetun henkilökohtaisten olosuhteiden tai terveydentilan vuoksi. Henkilökohtaisina olosuhteina voitaisiin esityksen mukaan ottaa huomioon mm. työttömyys, työpaikan menetys tai avioero. Päihdekuntoutukseen hakeutumisen lisäksi myös muu rikoksettomaan elämäntapaan liittyvä koulutus tulee ottaa harkinnassa huomioon.

Uhkasakon muuntamatta jättäminen on perusteltua, sillä se ei ole rikosoikeudellinen seuraamus. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta annettujen sakkorangaistusten rajaaminen muuntorangaistuksen ulkopuolelle on myönteinen muutos. Nuorena vankilaan joutuneilla on myös korkeampi uusimisriski – noin 90 % nuorista vankilasta vapautuneista palaa viiden vuoden

sisällä takaisin vankilaan¹. Nuorten rikoksilla oireiluun on paljon tehokkaampia puuttumiskeinoja kuin vankeus.

Lievempien sakkojen rajaaminen muuntomahdollisuuden ulkopuolelle, muuntorangaistuksen enimmäispituuden alentaminen sekä muuntosuhteen nostaminen (neljä päiväsakkoa = päivä vankeutta nykyisen kolmen sijaan) ovat myös myönteisiä esityksiä. Lisäksi mahdollisuus tehdä maksuohjelma jo perintävaiheessa sekä myös muuntorangaistuksen määrittämisen jälkeen ovat selviä parannuksia. Lykkäyksen hakeminen kaikissa tapauksissa Rikosseuraamuslaitokselta selkeyttää tilannetta sakotetun kannalta, samoin kuin kolmen kuukauden lykkäysajan laskeminen ilmoittautumisajankohdasta lukien (muut kuin terveydelliset syyt).

Muuntorangaistus kuntouttavaksi

Esityksessä todetaan, että yhdyskuntaseuraamuksien uudistustyöryhmän esittämä sakkopalvelu ei olisi sakotettujen huonosta kunnosta johtuen soveltuva seuraamus. Ulkopuolisessa laitoksessa tuomion voisi suorittaa joissakin tapauksissa, mutta enemmistö joutuisi suorittamaan tuomionsa vankilassa. Vankila tarjoaa toki valvotut olosuhteet sakotetuille, mutta ei muuta heidän terveyden- ja sosiaalihuoltoon liittyviä tarpeitaan. Kyseessä on huono-osaisin osa vangeista, joilla on erittäin paljon mm. päihde- ja mielenterveysongelmia. Vankilassa he ovat vain lyhyen aikaa, joten heidän kanssaan ei pääsääntöisesti ehditä työskennellä ja rakentaa sakkovankien tarvitsemia verkostoja ja palvelujatkumia. Ottaen huomioon Rikosseuraamuslaitoksen säästötavoitteet, jotka tulevat vähentämään entisestään myös kuntouttavaa henkilöstöä, on vaikea nähdä, että jatkossa tilanne parantuisi.

Voidaan myös kysyä, onko perusteltua laittaa henkilö suorittamaan rangaistustaan vankilassa ensisijaisesti sen vuoksi, että hänen toimintakykynsä on huono ja hän saattaa epäonnistua yhdyskuntaseuraamuksen suorittamisessa.

Lakiesityksen perusteluissa on nostettu esiin sakotettujen palvelutarpeita ja hyötyjä vankilan ulkopuolisessa laitoksessa suoritettavasta muuntorangaistuksessa. Lain tasolla ei kuitenkaan ole otettu kantaa täytäntöönpanon sisältöön, jolloin se jää kokonaan Rikosseuraamuslaitoksen harkintaan. Lähtökohtana tulisi olla kuntoutus ja rangaistuksen suorittaminen vankilan ulkopuolella. Krits esittää sopimushoitoa muuntorangaistuksen toteutustavaksi.

Tutkimusten mukaan päihdehoidolla on vaikutusta myös silloin, kun se ei ole vapaaehtoista². Päihdehoito kuntoutuslaitoksessa on myös halvempaa kuin rangaistuksen suorittaminen vankilassa. Jos täytäntöönpanon lähtökohtana olisi kuntoutus, olisi Oikeusrekisterikeskuksella ja tuomioistuimella myös enemmän velvoitteita tarkastella edellytyksiä jättää sakko muuntamatta.

¹ Esim. Äärelä Tanja. ”Aika paljon vaikuttaa minkäläinen ilme opettajalla on naamalla.”. Nuoret vangit kertovat peruskouluvuosistaan. Rovaniemi: Lapin yliopisto 2012.

² Bright, D. & Martire, K. (2012): Does coerced treatment of substance-using offenders lead to improvements in substance use and recidivism? A review of the treatment efficacy literature. *Australian Psychologist* 48 (1): 69 - 81.

Wolfe, S. & Kay-Lambkin F. & Bowman J. & Childs S. (2013). To enforce or engage: the relationship between coercion, treatment motivation and therapeutic alliance within community-based drug and alcohol clients. *Addict Behav.* 38 (5): 2187-95.

Vankilan ulkopuolella tapahtuva täytäntöönpano mahdollistaisi palvelujatkumojen rakentamisen sekä tiedonsiirron viranomaisten kesken aivan eri tavalla kuin vankilassa on pääsääntöisesti mahdollista toteuttaa lyhyiden tuomioiden aikana.

Esityksessä on mainittu Rikosseuraamuslaitoksen käynnissä oleva kokeilu sakkovankien sijoittamisesta päihdekuntoutuslaitokseen. Tätä pilotointia tulisi jatkaa ja varmistaa samalla, että myös muuntorangaistusta suorittavilla naisilla on mahdollisuus rangaistuksen suorittamiseen laitoksen ulkopuolisena sijoituksena.

Yhteistyö muiden tahojen kanssa

Esityksessä nostetaan esiin tarve ohjata sakotettuja esimerkiksi velkaneuvontaan tai etsivän nuorisotyön piiriin. Velkaneuvonta olisikin monelle tarpeen, mutta maksuvarattomat velalliset saavat vaihtelevasti talous- ja velkaneuvonnan palveluita. Koordinaatiovastuu tulisi olla esimerkiksi sosiaalihuollossa ja asiakkaan asioissa tehtäisiin yhteistyötä esimerkiksi velkaneuvonnan kanssa. Myös yhdyskuntaseuraamustoimistoissa selvittelään asiakkaiden sakkotilanteita tälläkin hetkellä.

Parhailaan lausunnolla olevassa sosiaalihuoltolain uudistuksessa on keinoja, joita voidaan hyödyntää sakotettujen saamiseksi palvelujen piiriin – esimerkiksi omatyöntekijän nimeäminen, tuen tarpeen arviointi, muiden viranomaisten kuten ulosottomiehen ilmoitusvelvollisuus sosiaalihuoltoon tuen tarpeessa olevasta asiakkaasta, sekä viranomaisten tiivistetympi yhteistyö esimerkiksi suunnitelmatyöskentelyssä. Sosiaalihuoltolakiesitys antaisi tukea tässä esityksessä mainitulle, sakotetun tarvitsemalle kuntoutussuunnitelmalle.

Yksi mahdollisuus muuntorangaistuksen sijaan olisi, että luotaisiin vaikuttavampia puuttumiskeinoja toistuvasti sakkorikoksia tekevien tilanteisiin. Esimerkiksi nuorten kanssa toteutettava, poliisin ja sosiaalihuollon yhteinen Ankkuri-malli on todettu tehokkaaksi puuttumiskeinoksi. Toistuvasti sakkorikoksiin syyllistyvien kohdalla voisi olla mahdollista kehittää oma puuttumismallinsa.

Parannuksia perintään ja ulosottoon

Esityksessä on otettu esiin ulosoton vapaakuukausien hyödyntäminen muuntokelpoisten sakkojen maksamiseksi. Tämä mahdollisuus koskettaa vain pitkäkestoisessa ulosmittauksessa olevia velallisia, joilla on jotakin maksuvaraa. Heidän kohdallaan helpotukset vapaakuukausissa tai ulosmittauksen määrän huojentamisessa muuntokelpoisen sakon maksamiseksi kuitenkin voivat olla merkittäviä – muuntorangaistus on turhaa myös silloin, jos maksukyvyttömyys liittyy velkojen etusijajärjestykseen.

Krits kannattaa esitystä siitä, että sakon maksuohjelmasta voisi sopia jo perintävaiheessa, mutta myös muuntorangaistuksen määräämisen jälkeen. Esimerkiksi asunnottoman sakotetun tavoittaminen muuntokäsittelyä varten on vaikeaa. Tällöin sakotettu ei välttämättä saa perintäkirjeitä eikä tietoa muuntokäsittelystä, eikä hänellä ole varaa maksaa sakkoa kerralla ennen muuntorangaistuksen toimeenpanoa.

Muuntorangaistuksen käsittely sakotetun suostumuksella kirjallisena menettelynä lienee nykyistä tehokkaampi järjestely - erityisesti mikäli maksusuunnitelman teko perintävaiheessa

mahdollistuu. Esityksen mukaan sakotetut tällä hetkellä saapuvat käsittelyyn pääasiassa pyytääkseen maksuaikaa.

Jukka Mäki
Toiminnanjohtaja

Marjatta Kaurala
Asiamiessosiaaliyöntekijä